

KIRKK KAUS

Riitta Jalonen

TAMMI

RIITTA JALONEN

KIRKKAUS

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI

HELSINKI

Valtion kirjallisuustoimikunta, WSOY:n kirjallisuussäätiö ja Kansan Sivistysrahaston Tammen rahasto ovat tukeneet tämän teoksen kirjoittamista. Lämpimät kiitokset kustannuspäällikkö Hannu Harjulle ja kustannustoimittaja Petra Maisoselle täydestä tuesta. Pitkän viime talven aikana Petran tarkat kommentit ovat tuoneet ulkopuolelta valoa ja uskoa romaanin loppuunsaattamiseen.

Tässä romaanissa on lainattu Emily Dickinsonin runoa ”Toivo on höyhenpukuinen”, William Shakespearen runoa ”Sülen viiden syvällä isäsi on” ja sonettia ”Sinua vertaisinko suven aikaan”, kaikki Aale Tynnin suomentamina. Ote Dylan Thomasin runosta ”Hautajaisten jälkeen” on Marja-Leena Mikkolan suomentama. Katkelman Janet Framen autobiografiassa julkaistusta äidin kuolemanrunosta olen itse suomentanut.

© RIITTA JALONEN JA KUSTANNUSOSAKEYYHTIÖ TAMMI 2016

ISBN 978-951-31-8997-6

PAINETTU EU:SSA

Sisälleni on viimeinkin tullut meidän kotimeremme. Jo kauan ennen merta olen ollut täynnä meitä: äitiä, isää, Myrtleä, Isabelia, Geordietä ja Junea.

I

ARMEIJAMÖKKI

UUSI-SEELANTI 1924–1956

1.

Leen vaaleanpunaisen puvun rinnuksessa oli ruskea täplä, ohueksi hiutuneen kankaan läpi kuului nänninpää tai pisara kuivunutta verta. Olin ojentamaisillani käden koskeakseni sitä mutta vein sormen muistikirjani aukinaiselle sivulle.

– Käsialaan on tullut haavoja, sanoin.

Olin yhtäkkiä rohkea.

– Sinulta on kirjoittaminen kielletty. Jos tuo ei katoa saman tien, takavarikoin sen, Lee sanoi ja töytäisi muistikirjaa. – Ja nyt on pakko mennä. Sinä et ole yhtään sen kummempi kuin kukaan muu täällä.

Sairaanhoidajan sanat jäivät suuni sisälle, pyörivät kielen tekemän ympyrän mukana, teki mieli avata suu ja pudottaa ne käytävän lattialle. Lee olisi joutunut kävelemään sanojensa päällä, murskaamaan omat kieltonsa. Puristin huulet yhteen.

Kävelimme kohti hoituhuonetta. Reitti oli tuttu, ei se koskaan muuttunut. Olin vanki, jota vietiin sähkötuoliin yhä uudelleen, heräsin ennalta määrättyyn kuolinpäivääni kerta toisensa jälkeen.

Pieniksi tallottujen ihmisten elämä ja kauhu kulkevat mukanani. Yritin häätää ne tiehensä, paeta ja ajatella vain sanoja, mutta pystyin vain toistamaan yhtä ja samaa lausetta, kello on seinällä, on aina ollut, kello on seinällä, on aina ollut,

kello on seinällä, on aina ollut, John Money on Amerikassa, John Money on Amerikassa, John Money on Amerikassa eikä voi auttaa minua.

Pidän kiinni sanoista ja lauseista, että saan ne jälkeensä takaisin, kiinni pitämällä ne kertyvät minuun ja tulevat ulos, kun tarvitsen niitä. Jo salassa kirjoitettu ”Kohta minut haetaan” on paljon. Yksi ainoa lause kantaa sisällään kokonaisen maailman.

– Monesko kerta tämä on?

– Olet ylittänyt sadan rajan, mutta ei se tähän lopu, Lee sanoi ja kopautti avainnippuaan, nosti yhden avaimen ja heilutti sitä silmiäni edessä. – Tällä panen oven lukkoon, joten odota vuoroasi kiltisti. Kukaan ei ole päässyt minulta pakoon.

Leen sanat istuivat penkille vierelleni. Niiden ympärillä oli rautalukko, ja minä ja lukko odotimme hoidon alkamista. Ajattelin kuolemaa, ehkä odotushuone oli tehty kuolemanpelkoa varten. Se söi tunteita ja ajatuksia, nakersi ja pienensi entistä pienemmäksi kaikkea, mikä oli ollut hyvää, ja sekoitti elämän järjestyksen. Mitä kauemmin odotus jatkui, sitä enemmän pelko ehti syödä.

Minut kutsuttiin sisään hoituhuoneeseen, jossa ensimmäiseksi otettiin tekohampaat pois ja upotettiin emaliastiaan. Ne kilahtivat astiassa, ja jälkeensä, kun saisin ne takaisin, niissä olisi aluksi kummallinen maku.

– Noin nuorella ihmisellä tekohampaat. No, et ainakaan pure itseäsi, Lee sanoi, oli sanonut ennenkin.

Suuhun pantiin kapula ja sen jälkeen olisi pitänyt sulkea silmät, mutta katsoin Leetä, muut hoitajat tulivat ja tarttuivat minuun, heidän käsissään on rautahansikkaat, ajattelin ja jäin kiinni siihen sanaan.

– Tämä kaikki tehdään, että sinä paranisit.

Mukava hoitaja sanoi aina samalla tavoin. Tukkani kohosi hoitopöydällä ilmaan aivan kuten sen tapana oli, nousta korkealle.

Ja mitä korkeammalle se nousi, sitä paremmin se suojeli päätäni. Tukka piti minusta kiinni viimeiseen hetkeen saakka, ei päästänyt irti vaikka sisälleni sytytettiin tulipallo, joka heitteli minua kuin tahdotonta kappaletta, ylös ja alas, maan alle ja taivaalle.

Hoidon jälkeen, kun makasin tajuissani omassa vuoteessani, silitin hiuksiani, ne eivät koskaan jättäisi minua yksin vaan tulisivat aina ensimmäisenä huomaamaan kaiken, mitä minulle tapahtuu.

Tukka ei koskaan anna periksi.

Hiuksista kädet lähtivät kulkemaan pitkin ruumista, ne halusivat varmistaa, että kaikki ihon sisällä on pysynyt entisillä paikoillaan sähkösoikin tärähdyksissä.

Kymmenenvuotiaana nielin kokonaisen kakunpalan ja vielä nukkumaan mennessäni se oli vatsassa sulamattomana möykkynä. Pitelin kättä vatsalla ja yhtäkkiä tunsin, kuinka möykky katosi ja käden alle tuli tyhjää.

Käänsin päätä, muistikirja makasi yöpöydällä. Olin unoh-
tanut piilottaa sen. Muistikirja oli niin iso, ettei pöydälle
mahtunut kunnolla muuta. Ei ollut voimia kirjoittaa, ei
lupaakaan, piti tarjoilla ruokaa hoitajille, piti mennä pesu-
laan, piti siivota vessoja ja käytäviä, mutta jo pelkkä muisti-
kirjan katsominen tuntui hyvältä, kirjoitin sinne silmiäni
liikkeillä, kerroin mitä minulle oli tapahtunut ja mitä kaiken
sen tapahtuneen takia jäänyt kokematta.

2.

Sairaalaan vievän tien varteen pystytetyssä kyltissä luki Seacliff.

Iso linnarakennus kohosi esiin puiston keskeltä.

Ennen kuin kapusin kiviselle portaikolle ajattelin astuvani näytelmään, jossa minulle oli varattu potilaan osa ja potilaalle kirjoitetut vuorosanat. Ajatus tuntui helpottavalta, oli olemassa jotakin valmista, jonne minut vietäisiin. Tehtäväni oli vain opetella uusia sanoja ja lauseita, jonkun tuntemattoman kirjoittamia repliikkejä.

Kivirakennuksen sisällä minua oli odottamassa uusi rooli jossa en enää voisi olla oma itseni.

Katselin kalteroituja ikkunoita ja olisin halunnut tietää, mikä niistä tulisi olemaan se, josta tulisin tarkkailemaan maailmaa. Kysyin ikkunasta hoitajalta, joka odotti ulkorappusilla minua ja saattajina olevia poliiseja, hän kohautti olkapäitään, ei ymmärtänyt kysymystä ja tönäisi minua eteenpäin. Sillä hetkellä tajusin, että piti oppia varomaan sanoja.

Huone jonne minut ohjattiin oli iso ja siellä oli monta vuotta ja useimmista niistä makasi joku. Kapeita ja korkeita ikkunoita oli kolme.

– Tässä on Janet, sairaanhoitaja sanoi ja käännähti niin äkisti, että avainnippu helähti.

Nyökkäilin sinne tänne. Kukaan ei sanonut nimeään, mutta oma nimeni ryömi mukanani peiton alle sänkyyn.

– Onpa erikoiset hiukset, sairaanhoitaja huomautti ja tyrkkäsi kätensä nopeasti omaan päähänsä ja sitä peittävään näyttävän näköiseen hilkkaan niin kuin olisi tahtonut poimia oman tukkansa esille.

– Niin kaikki sanovat. Tai ainakin ne jotka eivät tiedä.

Suljin silmät, että saisin olla rauhassa.

Tiesin, että hiukset olivat levinneet tyynylle kuin ne olisi irrotettu minusta nukkumisen ajaksi ja nostettu pääni yläpuolelle lepäämään. Myrtle oli sanonut minulle niin ja hänellä oli hyvä havaintokyky.

Isä taas sanoi, että Janetin tukka on erityisen herkkä.

Hän sanoi sillä lailla vieraalle miehelle, joka tuli meille teelle ja säkkipilliiä katsomaan. Mies oli töissä rautateillä niin kuin isäkin, ja hänelläkin oli jotakin tekemistä Skotlannin kanssa.

Mies oli nähnyt minun juoksevan, olin juossut miehen mielestä kummallisesti, pomppimalla tienlaidasta toiseen, tukkani oli näyttänyt punaiselta pallolta, se oli nostanut pääni irti hartioista.

Isä naurahti selitykselle ja alkoi tehdä käsillä ympyrää oman päänsä yläpuolella niin kuin olisi kasvattanut itselleen lisää hiuksia vaikka hänellä oli jo valmiiksi paksu musta tukka.

Siinä kohtaa lopetin salakuuntelun ja tulin oven takaa ruokahuoneeseen, työnnyin päälaki edellä oviaukosta sisään.

Vieraan miehen kasvot muuttuivat sellaisiksi kuin piti-kin, venähtivät ja suu valui kohti kaulaa niin paljon, että olisin halunnut käydä nostamassa kasvoja kuin paikoiltaan pudonnutta naamaria.

Asetuin hellan eteen. Essu roikkui vyötäröllä ja teki minusta paksumman näköisen kuin oikeasti olin. Olin monta kertaa katsellessani itseäni peilistä ajatellut, että näytin paksulta, mutta selittänyt sen johtuvan tukastani. Se vääristi kuvaa, teki siitä liiallisen, liian ison.

Tukka kasvoi öisin pyöreäksi, se suureni niinäkin öinä kun kiedoin silitysraudalla kuumennetun huivin hiuksiini mahdollisimman kireälle. Nukuin kokonaisen viikon, seitsemän yötä, huivi päässä, mutta mitään muutosta ei tapahtunut. Tukka ei silinnyt eikä laskeutunut lähemmäs päänahkaa.

Sen viikon jälkeen näin hienoja unia kaikenlaisista eläimistä. Näin violetteja, vihreitä, punaisia ja sinisiä pöllöjä, jotka olivat joko suunnattoman pieniä, vain sormen kokoisia, tai liian suuria, pihavajaa suurempia.

Kun oli taas kulunut viikko, kastelin huivin kylmään veteen. Koko yön nenääni pisteli etikan haju, pesuvati, jossa olin kastellut huivini, oli äidin.

Kun avasin silmät, sairaanhoitaja oli kadonnut.

3.

Gordonin auto on lohikäärmeen värinen, keittiön lohikäärmekello oli vihreä, June muistaisi kellon, jos kysyisin. Kellon takia olisin halunnut lohikäärmeen väriset silmät, mutta en saanut.

– Sinulla on jo pedon tukka, ja nyt teit itsellesi pedon silmät. Mene heti pesemään naamasi, isä sanoi kun tuli töistä kotiin ja oli heittänyt hiilisäkin talon eteen. Olin maalanut silmäluomet vedessä kostutetulla värikynällä vihreiksi. Kynän olimme löytäneet kaatopaikalta.

Autossa voisi nukahtaa, jos ei jännittäisi niin, että lihaksissa tuntuu jokainen töyssy. June ja Gordon ovat onneksi hiljaa. Ehkä he luulevat, että mietin mitä sanon perillä Frank Sargesonille.

En sano mitään. En nouse ulos autosta vaan pyydän, että jatkamme matkaa talon ohi.

Minä en ole peto, eivätkä ne pystyneet tekemään minusta sellaista. Seacliffin sairaalan kellokin oli ottanut mallinsa lohikäärmeestä, joku oli lahjoittanut ison kaarevan kellon onnettomille. Se oli ripustettu korkealle, ja se valvoi meitä käärmekuviot olkapäillään.

Isä määräsi kotona meidän kellomme tahdin. Jos se pysähtyi, tarvittiin isän taitoja, että se saatiin uudelleen käyntiin. Kello oli ympäröity puisella kuorella ja peitetty lasilla. Lasin

takana kelloa koristi kaksi taidokkaasti tehtyä onnea tuovaa lohikäärmettä.

Kello oli kuin pullistunut keittiön seinästä ulos, viisarit olivat mustat piikit, ne pitivät naksuttavaa ääntä. Ääni yritti rakentaa pala palalta tätä hetkeä mutta ei onnistunut, vaan aika kulki pois päin. Vaikka mitä olisin tehnyt, en pysynyt sen mukana.

Napsuttelin sormia kellon tahtiin. Nopeampi viisari oli mielenkiintoisempi kuin hidas, joka nytkähti eteenpäin harvakseltaan, ei uskaltanut astua polulla eteenpäin. Kun tuijotti nopeaa viisaria, silmiin tuli viivoja.

Yksi minuutti ei näyttänyt muuttavan mitään, mutta jokin toinen minuutti muutti kaiken.

– Kaikki minuutit ovat erilaisia, sanoin koulussa opettajalle sen jälkeen kun Myrtle oli haudattu.

Hän katsahti minua ja nyökkäsi.

Kouluaamuina katsoin viimeiseksi ennen lähtöä kelloa, sen tasatahtiin siirtyvät viisarit valoivat uskoa siihen, ettei mikään muuttuisi.

Sairaalan kelloseinässä oli halkeamia enemmän kuin muissa seinissä. Halkeamat näyttivät räikeiltä tahroilta, jotka olivat imeneet sisäänsä ihmisten tuskaa. Useimmat kulkivat sähköshokkihoitoon pää kumarassa, kuin olisivat menneet Jumalan luo anomaan armahdusta. Minä nostin kellon kohdalla katseeni, koska se muistutti lapsuuteni kelloa. Sen lohikäärme kuviot kiemurtelivat uniin ja tekivät joskus hiuksiini solmuja, jotka piti sahata pois.

– Herätys siellä takana. Me olemme perillä, June sanoo.

– En minä mene sinne.

– Mutta hän on itse kutsunut sinut ja pettyisi, jos ei edes näkisi sinua.

– Jos Gordon ajaisi kierroksen jossakin. Ei mennä vielä.

4.

Sairaalassa seinät ovat erityisen tärkeitä, täytyy joskus kertoa se Junelle. Sairaalassa seinät olivat meidän ajatustemme hautausmaa. Tai voi olla, että seinät pitivät meitä koossa kuin kapalo vastasyntynyttä.

Kun raajani jäykistyivät yöllä, tiesin että nimeni oli aamulla sähköshokkia saavien listassa. Pelko meni ensimmäiseksi jalkoihin. Nostin ne peiton päälle ja ylös kohti kattoa, molempiin jalkoihin oli ilmestynyt rautalanka, jonka varassa jalat nousivat ja laskivat, ne eivät kuuluneet enää minulle vaan nukketeatterin liikuteltavalle nukelle.

– Janet Frame, odotushuoneeseen, hoitaja huusi käytävältä ennen kuin oli edes avannut ovea.

Nousin sängystä ja lähdin kävelemään sinne minne piti. Käytävän lattia antoi periksi, astelin vedestä pehmenneellä maalla. Jalat etsivät lattiasta tukevaa kohtaa mutta eivät löytäneet. Vilkaisin kelloa, se ei pelännyt olla korkealla eikä se pelännyt yhtäkkistä putoamista lattialle.

– Taasko sinä yrität päästä ensimmäiseksi, hoitaja sanoi. Joku huusi, äänestä ei voinut erottaa kuka.

– Vessahätä, sanoin. Sinne hoitajan oli pakko päästää minut. Mutta hän seurasi mukana, kuunteli parin metrin päästä loriseeko minusta ulos jotakin vai keksinkö hädän hänen kiusakseen.

Kun tulin vessasta, laahustin jalkojani pitkin lattiaa niin kuin jalkapohjiin olisi neulottu kiillotusrievut.

Nainen pukkasi minua kylkeen, hänen vyötäisilleen köytetty avainnippu satutti.

– Kirjailija menee nyt vain aivan niin kuin kaikki muutkin. Sinä et poikkea noista otuksista millään tavalla, hän sanoi. – Käveletkin yhtä tylpillä askelilla.

Vilkaisin naista, hänen oikea kätensä oli avainnipun päällä. Hän oli uusi täällä, kuvitteli että minulla oli etuoikeuksia.

– Ja kohta minut lukitaan tuon oven taakse, sanoin kun lähestyimme määränpäätä.

Näin naisen lävitse, kotielämä oli kurjaa, mies juoppo ja ilkeä ja lapset naisen vastuulla. Se kaikki oli kirjoitettu häneen. Hän tarvitsi potilaita. Meidän avullamme hän jaksoi räpiköidä päivästä toiseen omassa elämässään. Hän halusi ryvetä toisten kohtaloissa ja nautti asemastaan, siitä että sai meidät pelkäämään.

– Täällä sinä et ole yhtään mitään, muutama onneton kirjoitus lehdessä, hän sanoi sulkiessaan minut odotushuoneeseen muiden hoitoon jonottavien joukkoon. – Ja kun minä tulen tarkastuskäynnille, katsokin että olet viimeinen jonossa.

Pelot istuivat jo odotushuoneessa.

Nielaisin ne sisälleni, omani ja toisten.

Aikaisemmasta kokemuksesta tiesin, että mitä pidempään joudun odottamaan vuoroa, sitä lähemmäs paniikki pääsee hiipimään.

– Menisit seuraavana, joku sanoi. Ehkä hän oli nähnyt, että olin aikaisemmin yrittänyt päästä toisten ohi. – Haluan olla viimeisenä, hän jatkoi. – Jos niiltä menee vaikka sähköt poikki eikä meitä hoidetakaan.

– Toiveajattelua, joku toinen sanoi.

- On käynyt monta kertaa niin, että loppupään potilaiden hoito on siirtynyt toiselle päivälle.
- Sen tähdenkö minun on annettu mennä ensin? kysyin.
- Sen tähden.

5.

Frank Sargesonin koti on puitten ja pensaitten ympäröimä, vihreän sisällä oleva ruttuinen talo näyttää niin ystävälliseltä, että uskallan mennä polulle, joka vie perille. Talo kelluu pehmeällä mättäällä vähän kumarassa.

June ja Wilson tulevat jäljessä, mutta minusta tuntuu kuin Junen sijasta takanani kulkisi Myrtle.

Koputan ovelle, Frank Sargeson avaa heti. Hän on kuullut Gordonin auton äänen ja katsonut ikkunasta. Hän seisoo edessäni, sanoo jotakin, mitä en kuule.

Suustani ei tule ulos sanaakaan, ojennan käteni ja Frank Sargeson tarttuu siihen. Olen vähällä kysyä narusta, joka näyttää pitävän hänen väljiä harmaita housujaan ylhäällä. Mies sopii yhteen kelluvan talonsa kanssa, liikehtii pehmeästi, häntä ei tarvitse pelätä.

– Kuinka sinä voit? Frank Sargeson kysyy ja hymyilee.

Kaikki sanani ovat jääneet aivoihin suuren padon taakse. Yksikään niistä ei pysty murtautumaan padon läpi vaikka Sargeson katsoo lempeästi suoraan silmiin, niin kuin tuntisi minut vuosien takaa.

– Yritin käydä katsomassa sinua Seacliffissä kun olin Eteläsaarella. Mutta minua ei päästetty sisään, olit heidän mielestään liian huonossa kunnossa. Olisin tullut puhumaan esikoisteoksestasi. Pidin siitä hyvin paljon.

June tulee vierelleni seisomaan, hän juttelee minun puolestani.

– Tuolla takapihalla on vapaana armeijamökki. Ostin sen kun niitä sai sodan jälkeen halvalla. Sinä voisit hyvin tulla asumaan ja kirjoittamaan sinne. Siellä on ennenkin asunut kirjailijoita.

En tiedä nyökyttelenkö.

– Tule jonakin päivänä tapaamaan minua uudelleen, Frank Sargeson sanoo.

Käännyn niin nopeasti ympäri, että lyön pääni Junen käteen.

Auton takapenkillä tulee kummallisen hyvä olo, Frank Sargeson on pitänyt novelleistani ja yrittänyt päästä tervehdimään minua. Auton hyrinässä päätän kirjoittaa hänelle kirjeen, jossa kiitän tarjouksesta ja sanon vakavasti harkitsevani mökkiin muuttamista.

6.

Gordonien asuntovaunu on suojaisassa paikassa niin, ettei tiellä kulkeva voi nähdä sitä. Ovi on auki, Ian ja Neil istuvat vaunun lattialla ja piirtävät.

– Me piirsimme sinut, Ian sanoo. – Kumpi on oikeamman näköinen?

Katson piirustuksia, minua kiinnostaa kovasti, mitä pojat ovat piirtäneet. Tukka on Neilin kuvassa etualalla, sen seasta on vaikea erottaa kasvoja ja näytän enemmän joltakin maata haistelevalta eläimeltä kuin ihmiseltä.

Ianin piirustuksessa pääni on sileä, tukka on peitetty tiukasti kaulan alle solmitulla huivilla. Minulla on pulleat posket ja näytän lapselta.

– En osaa valita. Hakekaa minulle teippirulla, niin ne pääsevät seinälle koristukseksi.

Pojat ryntäävät ulos. Suunnittelen piirustuksille valmiiksi paikat. Olen tottunut tekemään niin. Dunedinin koulussa luokkahuoneeni seinät olivat täynnä piirustuksia. En halunnut ottaa niitä koskaan pois vaan lapset saivat kiinnittää uusia kuvia entisten päälle. Kun tuuletimme ja tuuli kävi oikeasta suunnasta, kuvat kahisivat toisiaan vasten kuin tärkättyjä alushameita olisi pinottu päällekkäin.

– Tulisit nyt kerrankin aamuteelle. Se on tässä koulussa pyhä rituaali, Sarah sanoi. En ollut onnistunut pujahtamaan

Janetin koti on meren rannalla. Häneltä on kuollut hukkumalla kaksi sisarta, ja meren syvyyksiin hän olisi valmis itsekin uppoamaan silloin kun kirkuvanpunaisen tukan hunnuttama pää täyttyy häiritsevästä ajatuksista. Mutta kun hän saa eteensä kirjoituskoneen tai muistikirjan, kaikki muuttuu: maailmasta tulee hetkeksi kaunis ja ymmärrettävä.

Käsiala hoippui, sanat putosivat paperille vauhdilla, joku työnsi niitä esille tyhjältä, taustalla soi säkkipilli, isän isot kädet osaavat, tässä hän on hyvä, tässä hän on oman itsensä herra, isiensä mailla, eikä minun tarvitse muuta kuin totella ja pitää kynää kädessä ja kuljettaa sitä pitkin paperin pintaa.

Riitta Jalosen kahdestoista romaani *Kirkkaus* piirtää lumoavan kuvan uusiseelantilaisesta Janet Framesta, herkkävaistoisesta poikkeusyksilöstä, jota hoidettiin aiheetta vuosikausia psykiatrisessa sairaalassa skitsofreenikkona mutta joka nousi myöhemmin romaaneillaan maailmanmaineeseen. Samalla se on osoitus taiteen voimasta, siitä kuinka kieli ja sanat voivat pelastaa ihmisen elämälle.

#kirja

WWW.KIRJA.FI

9 789513 189976

84.2

ISBN 978-951-31-8997-6